

Катерина Вікторівна ПЕТРИЧЕНКО,
провідний науковий співробітник
відділу використання інформації документів
Центрального державного архіву
зарубіжної україніки (Київ)

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА УКРАЇНЦЯМИ ДІАСПОРИ (ЗА ДОКУМЕНТАМИ ЦДАЗУ)

Стаття присвячена вшануванню пам'яті Т. Г. Шевченка українською діаспорою. Основою її стали українські друковані видання за кордоном, які є складовою частиною фондів Центрального державного архіву зарубіжної україніки (ЦДАЗУ): періодика, буклети, статті, оголошення, програми, вірші, книги, а також ілюстративний матеріал тощо.

Ключові слова: Т. Г. Шевченко, українська діаспора, документи Центрального державного архіву зарубіжної україніки, періодичні видання.

The article is devoted to commemoration of Taras Shevchenko's memory by Ukrainian Diaspora. It is based on foreign Ukrainian publications which are preserved in the Central State Archive of Foreign Ukrainica (CSAFU). They are periodicals, pamphlets, articles, announcements, programs, poems, books, and illustrations etc.

Key words: Taras Shevchenko, Ukrainian Diaspora, the documents of the Central State Archives of Foreign Ukrainica, periodicals.

Статья посвящена чествованию памяти Т. Г. Шевченко украинской диаспорой. Основой ее стали украинские печатные издания за рубежом, которые являются составной частью фондов Центрального государственного архива зарубежной украи́ники (ЦГАЗУ): периодика, буклеты, статьи, объявления, программы, стихи, книги, а также иллюстративный материал и т. д.

Ключевые слова: Т. Г. Шевченко, украинская диаспора, документы зарубежной украи́ники, периодические издания.

На 2014 р. припадає 200-літній ювілей із дня народження Т. Г. Шевченка. І як сто років тому сьогодні українці

вшановують пам'ять людини, котра залишила своїм нащадкам «вічне світло свого генія», яке «з кожним роком яркіше освітлює Українській Нації, живим, мертвим і ще ненародженим землякам Шевченка, вказану ним Велику Мету і шлях до неї [30, с. 9]. Неабияку роль у цьому пошануванні відіграють українці діаспори. Розпорошені по різних країнах, вони шукали зв'язків зі своїм народом. І саме Т. Г. Шевченко, як уособлення України, став об'єднуючим началом для українства всього світу.

Метою даної статті було вивчити документи Центрального державного архіву зарубіжної україніки (далі — ЦДАЗУ), присвячені вшануванню життя та творчості Т. Г. Шевченка українською діаспорою. Із фондів особового походження до розгляду були залучені: фонд № 4 «Секретар Микола Львович [кінець ХІХ ст. — 70-ті рр. ХХ ст.], український публіцист, етнограф на еміграції»; фонд № 6 «Артимович Агенор Васильович (1879–1935), визначний український мовознавець та культурно-освітній діяч»; фонд № 8 «Захарченко Микола Іванович, український громадський діяч на еміграції, інженер-економіст»; фонд № 10 «Зленко Петро Андрійович (1891–1954), український бібліограф і громадський діяч»; фонд № 22 «Черінь Ганна (Грибінська Галина Іванівна, за чоловіком — Паньків, 1924 р. н.), відома українська поетеса, письменниця, громадська діячка (США)»; фонд № 41 «Селешко Михайло Дамянович (1901–1980), український журналіст і громадський діяч». Із фондів організацій були використані такі: фонд № 15 «Колекція журналів, газет та бюлетенів, виданих в Україні та за кордоном»; фонд № 16 «Колекція документів про театральне та музичне життя, зібрана українцями в Словаччині»; фонд № 20 «Товариство прихильників української культури в м. Курітіба (Бразилія)»; фонд № 39 «Організація державного відродження України (ОДВУ)». Також нами були опрацьовані книги та періодика бібліотечного зібрання ЦДАЗУ: загально бібліотечного фонду № 1, до якого увійшла література, передана до архіву різними особами та організаціями як з України, так і з-за кордону; бібліотечний фонд № 2, основою якого стали надані родиною Валентина та Раїси Кохно (США) книги та періодичні видання; бібліотечний фонд № 3 — із зібрання Бібліотеки імені Олега Ольжича (Україна).

Документи з означених фондів ЦДАЗУ, присвячені відзначенню днів народження та днів пам'яті Т. Г. Шевченка, умовно можна поділити так: оголошення, статті (журнальні, газетні), книги, інформаційні листки, програми заходів, вірші, дитячі твори, фото святкових заходів, пам'ятників, листи щодо перевидання «Кобзаря», переклади творів, афіші, п'єси, листівки, марки, пісні, буклети, пропам'ятні книги та молитви.

Також широко представлені у документах різноманітні види заходів, присвячених поету. Серед них можна виокремити: свята-концерти, виставки, урочисті вечори, видання творів Т. Г. Шевченка, перевидання «Кобзаря» за кордоном, видання книг про діяльність поета та його творчість, переклади іншими мовами, відкриття музеїв і пам'ятників, проекти назви площ і вулиць іменем Т. Шевченка тощо.

Документи, що містяться у ЦДАЗУ з досліджуваної тематики, доцільно систематизувати за тематичними розділами:

- 1) вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка українцями діаспори різних країн;
- 2) відображення постаті Кобзаря та його творчості на сторінках дитячої та юнацької періодики;
- 3) українські науковці та письменники на еміграції про Т. Г. Шевченка;
- 4) видання та перевидання творів Кобзаря серед закордонних українців;
- 5) переклади творів поета та діаспорні видання про Т. Г. Шевченка;
- 6) статті українських еміграційних часописів, присвячені життю та діяльності митця;
- 7) встановлення пам'ятників та створення музеїв Тараса Шевченка на еміграції;
- 8) популяризація постаті та творчості митця українцями діаспори.

Розглянемо кожен із них докладніше.

До першого належать документи, присвячені вшануванню пам'яті Т. Г. Шевченка українцями Франції, Румунії, Чехословаччини, Німеччини, Канади, США тощо. Серед них: статті журналів і газет, оголошення та програмки на честь свят і концертів, урочистих вечорів на шану Кобзаря, книги, фотографії у друкованих виданнях і поштові листівки.

Одними з перших, хто став відзначати дні пам'яті великого митця були українські військовополонені, котрі перебували на території європейських держав. У тижневику «Розсвіт», що виходив у Рапштатському таборі (Німеччина), та зберігається у фондах ЦДАЗУ, міститься оголошення про «Перше Січове Свято на честь Тараса Шевченка», що мало відбутися з 26 по 28 квітня 1916 р. [43, арк. 8 зв.]. У таборовому часописі «Наша зоря» за 1921 р. повідомляється, що полонені табору Ланцут (Польща) провели святкування 60-х роковин Тараса Шевченка у власному театрі, що невдовзі був названий його ім'ям [29, арк. 26].

Чимало фактів про різноманітні заходи українців діаспори, присвячені Т. Г. Шевченку, міститься у програмах і оголошеннях. Серед них: оголошення у журналі «Тризуб» від 13 березня 1927 р. про Шевченкове свято-концерт, яке влаштовувалося 20 березня того ж року з ініціативи Союзу Українських Емігрантських Організацій у Франції [52, арк. 174 зв.]; програма свята в пам'ять Тараса Шевченка, що відбулося 13 березня 1932 р. у м. Саскатун (Канада) [11, арк. 1]; інформаційний листок із оголошенням про «Шевченкове свято» — великий концерт на честь народження «найбільшого поета України», що мав місце 7 березня 1943 р. у великій залі міської бібліотеки Праги (Чехословаччина) [16, арк. 19] тощо.

Найповніше представлена інформація про відзначення Шевченківських роковин на сторінках часописів і газет зарубіжних українців у 60-х рр. ХХ ст. (100-річчя смерті у 1961 р. та 150-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка у 1964 р.). Скажімо, докладно подано інформацію про вшанування 100-річчя з дати смерті поета у Румунії (1961 р.) : «...у відзначенні 100-річчя смерті поета брала участь майже вся Румунія». У будинках культури, клубах і бібліотеках обласних і районних центрів відбулося понад 1600 лекцій, бесід і літературних вечорів, у яких взяло участь понад 140 тисяч осіб [6, с. 3]. Отже, як бачимо, вшанування Шевченка та його роковин у Румунії набрало масового характеру.

Із газети «Українське слово» можна дізнатися, як святкували Шевченківські дні українці Франції у 1965 р. Відомо, що 21 березня того року у Тулузі відбулася Шевченківська Академія. Спочатку пройшла Служба Божа, після якої від-

правили панахиду за спокій душі Поета й усіх українців із тулузької округи, котрі відійшли у вічність. Після цього відбувся спільний обід і Святочна Академія, під час якої декламували вірші Т. Г. Шевченка, співали пісні за його творами. «Святкування почалося співом «Заповіту», а скінчилося — національним гімном» [41, с. 8].

Оскільки постать Т. Шевченка завжди високо поцінювалася закордонними українцями, вони не забувають про його вшанування і в роки існування незалежної України. Так, документи ЦДАЗУ засвідчують, що осередок св. Андрія у Норт Порті (Флорида, США) щороку ретельно готується до вшанування «улюбленого Поета, батька нашого народу», а хор, декламатори та солісти не одну годину витрачають на репетиції [25, арк. 35]. Також у фондах архіву зберігається Бюлетень Українського релігійного і культурного осередку святого Андрія за березень 1994 р., у якому на титульній сторінці міститься коротка біографія Т. Шевченка, його вірш «У казематі» та літографія поета авторства С. Беседіна (1938 р.) [4, арк. 24].

Одним із найновіших документів даної тематики, що знаходиться у бібліотечному фонді ЦДАЗУ, є книга В. Черномаза «Шевченківські свята на Далекому Сході» [56], у якій йдеться про 100-річну традицію (на 2009 р.) проведення на Далекому Сході «Шевченківських свят» — урочистих святкування річниць народження та смерті Т. Г. Шевченка [56, с. 3].

Вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка знайшло відображення і на сторінках дитячої та молодіжної періодики: «Веселка» (США), «Молоде Життя» (США), «Дитяча Зірка», «Наше Слово» (Чехословаччина), «Крилаті» (Канада) тощо. У журналах опубліковані вірші поета [58, с. 1; 37, с. 1], вміщені його портрети [37, с. 1], подані статті про відзначення учнями українських шкіл роковин із дня його народження [8, с. 28–29; 26, с. 4].

Особливої уваги заслуговують вміщені у часописах твори учнів гімназій, присвячені як самому поету, так і роковинам його пам'яті. Один із них під назвою «Незабутній борець», присвячений постаті Т. Г. Шевченка. На думку автора, поет належить до того роду борців, які намагаються здобути волю своєї батьківщини не зброєю, а «гарячими й правди-

вими словами». У творі стверджується, що Шевченко «зрозумів, що треба спочатку розбудити народ від тяжкого сну, щоб народ зрозумів хто він, а тоді вже боротися з ворогом» [36, арк. 37]. Викликає інтерес також виконаний власноруч автором портрет молодого Тараса Шевченка. В іншому творі — «Академія в честь Тараса Шевченка в нашій гімназії», що належить учневі 11 класу Ю. Лемаку, йдеться про те, що під час святкування відбулося зачитування рефератів про поета, декламація віршів і виконання пісень на його слова [10, арк. 14].

Серед зарубіжних українців здійснювалися серйозні шевченкознавчі дослідження (скажімо, праці Я. Славутича [48]; Я. Рудницького [44; 45], Ю. Бойка [2] тощо). У численних статтях і книгах постать Великого Кобзаря представлено як поета [13] і художника [1, арк. 28 зв. — 30], філософа [3], ідеолога [25, арк. 118–123], педагога [23], історіософа [46, арк. 31–41 зв.] та борця за правду та волю [9, с. 2–3]. На окрему розмову заслуговує дослідження Павла Зайцева, котрий усе життя присвятив студіям життя та творчості Т. Г. Шевченка і в 1955 р. випустив у світ монографію «Життя Тараса Шевченка» [14].

Як зазначав укладач вище згаданої праці М. Глобенко: «Послідовне, крок по кроці, дослідження біографії Шевченка в найтіснішому зв'язку з його творами в праці проф. Павла Зайцева розкриває далеко цікавіший, повноцінніший образ поета, ніж той, що до цього звикли раніше. Без перебільшення маємо підставу твердити, що ця книга, втілюючи багатство всього дотеперішнього вільного дослідження біографії Тараса Шевченка, становить явище великої ваги не лише в українському літературознавстві, а й в історії української культури взагалі» [14, с. 6].

У фондах ЦДАЗУ представлена також книга іншого дослідника творчості Т. Г. Шевченка — Степана Смаль-Стоцького «Т. Шевченко. Інтерпретації», що була перевидана Науковим товариством імені Шевченка в США у 1965 р. [49]. Уперше вона вийшла у 1934 р. накладом Українського наукового інституту в Варшаві як ювілейне видання до 120-річчя з Дня народження поета, але й досі, на думку наукового секретаря та редактора книги професора В. Стецюка, не втратила свого значення. «Вартість цієї праці тим біль-

ша, що академік Степан Смаль-Стоцький¹ посвятив для студій над Шевченковою творчістю майже ціле своє життя, всю свою працю в семінарах української філології, спершу, як довголітній професор Чернівецького університету, а від 1921-го року аж до кінця життя як професор Українського Вільного Університету в Празі» [49, с. XI].

Чисельною є представлена в ЦДАЗУ поезія української діаспори, присвячена Т. Г. Шевченку та його творчості. Це твори як широко відомих авторів (скажімо, Є. Маланюк («Шевченко»), Я. Славутич («Аральська ніч») [30, с. 50], М. Маморський (Р. М. Завадович) («Шлях до слави») [24, с. 4–5]), так і менш знаних в Україні поетів (О. Стефанович («Шевченко») [30, 193], М. Щербак («Думи») [17, с. 5], В. Лесич (В. Кіршак) («Смерть Шевченка») [21, с. 5], П. Соха («До Шевченка») [43, арк. 1] тощо).

Окремим документом за авторства Олекси Карманюка (А. Коршнівського) є «Молитва до Тараса» [5, арк. 27]. Приурочена до 62-их роковин смерті Великого Кобзаря (у 1923 р.), вона свідчить про винятково високе місце, яке посідав поет у житті українців діаспори: «Найдорожчий Друже наш! Тобі поклоняємось, до Тебе молимося і молитися будемо з роду в рід. Сонце землі Української! Провідня зоре мандрів наших!» [5, арк. 27].

Із метою поширення інформації про Т. Г. Шевченка та його творчість серед своїх одноплемінників та інших народів держав, де вони проживали, українці активно займалися перевиданням творів поета на чужині, здійсненням їх перекладів іншими мовами. Так, у Чехії «Кобзар» 1840 р. перевидавався кілька разів. Спершу у 1876 р. — коштами та заходами київської Старої Громади. «Це було тоді перше повне, вільне від російської цензури видання» [22, арк. 1]. За документами ЦДАЗУ, рахунок I тому «Кобзаря» становив 2964 золотих [18, арк. 11], а II тому — 871 золотий [18, арк. 11 зв.].

Наступні два видання «Кобзаря» з'явилися у Чехії під час другої світової війни. Однотомник «Кобзаря» був виданий із ініціативи проф. Д. Дорошенка, д-ра С. Сірополка та

---

¹ У ЦДАЗУ також зберігається програма за 1933 р. «викладів годин» професора С. Смаль-Стоцького в Українському Вільному університеті (Прага), присвячених життю та творчості Т. Шевченка [42, арк. 6].

Є. Вирового у 1940 р. У фондах ЦДАЗУ міститься лист від 23 липня 1940 р. Є. С. Вирового, у якому він звертається до українського громадського діяча М. І. Захарченка, щоб той долучився до числа осіб, які нададуть кошти на видання другого празького видання «Кобзаря» [22, арк. 1]. Видання здійснено дуже дбайливо та на якісному папері, кількість примірників обмежена. Як згадується у книзі Я. Рудницького: «це одне з кращих видань Шевченка й воно належить до рідкостей на американському континенті» [44, арк. 7].

Друге «ювілейне» видання «Кобзаря» у чотирьох томах було задумане у 1940 р., однак у 1941 р. у видавництві «Пробоем» С. Росохи, у Празі вдалося випустити лише перший том [44, с. 9]. Повне 4-х томне видання «Кобзаря» з коментарями проф. Л. Білецького за сприяння членів УВАН у Канаді з'явилося повністю лише у 1952–1954 рр. у Вінніпегу [48, с. 21].

Окрім нього у 1961 р. за редакцією К. Біди у Оттаві (Канада) було здійснене перевидання «Кобзаря», примірник якого міститься у фондах ЦДАЗУ [35].

Щодо спадщини Т. Г. Шевченка, то перше «Повне Видання Творів Т. Шевченка» було здійснене Українським науковим інститутом у Варшаві у 1937 р. [12, с. 108].

Друге повне критичне видання його творів вийшло накладом видавництва Миколи Денисюка в Чикаго у 1959–1963 рр. у 14 томах. Це була колективна праця низки учених, починаючи з членів довоєнного Українського наукового інституту у Варшаві та закінчуючи членами НТШ та УВАН на еміграції. У виданні було зібрано усю духовну спадщину Т. Г. Шевченка: поезію («Кобзар»), драматичні твори, повісті, листування, репродукції рисунків і малярських картин, зразки перекладів його творів іншими мовами, а також замітки й пояснення до текстів, бібліографія та збірник статей про митця і його творчість [50, с. 35].

Із метою ознайомлення інших народів із творчістю Великого Кобзаря, а також щоб молоде підрастаюче покоління українських поселенців, яке не завжди володіло українською мовою, мало доступ до великих ідей українського поета, широко здійснювалися переклади його творів іншими мовами. Для прикладу, у сховищах ЦДАЗУ широко представлені переклади Т. Г. Шевченка словацькою [7,

арк. 11], англійською [60], чеською [38, арк. 1–3], польською [61, арк. 1–3], македонською [27] та інш. мовами.

Звеличення митця на еміграції відобразилося також у зведенні пам'ятників і відкритті музеїв, присвячених пам'яті Великого Кобзаря. На думку дослідника М. Семнюка, у світі існує 1200 пам'ятників, пам'ятних знаків і меморіальних дощок Великому Кобзареві. З них поза межами України у 32-х країнах світу — 125 [47, с. 3].

Перший пам'ятник на американському континенті з'явився у 1933 р. у Клівленді (США). Автором його був всесвітньо відомий скульптор Олександр Архипенко, до скульптурної Шевченкіани якого увійшли чотири погруддя Шевченка. У першому О. Архипенко зобразив поета з бородою, яку той носив під кінець заслання та в часі повернення з нього. Постаць представлена зі стосом рукописів у одній руці, а рухом другої, правої руки вказує шлях змагання. Отже, Т. Г. Шевченко зображений у ролі пророка, та саме незвичайність і небуденність твору найменше задовольнили українську громаду [30, с. 127–128].

Другий твір скульптора, закінчений у 1933 р., було названо «Думи мої». Це скульптурний портрет Шевченка в пальті. Підперши голову рукою, поет перебуває у полоні своїх дум [47, с. 50]. Скульптор зосередився на психологічному виразі Шевченкової творчості як митця-поета [30, с. 128]. Заходами української громади м. Клівленда (штат Огайо) погруддя було встановлене в Українському Городі — частині парку, де знаходяться пам'ятники національних діячів різних національних груп.

Сам О. Архипенко з приводу створення скульптур Т. Г. Шевченку писав, що він вірив у те, що «відображення великих національних геніїв може викликати ідеї та почування, які допоможуть зберегти національне сумління». А обов'язком кожного українця мусить бути підтримування того сумління [30, с. 130].

Із нагоди відзначення 60-річчя української еміграції до Канади 1 липня 1951 р. у місцевості Палермо (північна частина міста Оуквілла, неподалік від Торонто, Канада) на землі, що належала громаді т. зв. «прогресивних» (тобто, радянوفільських) українців, був відкритий пам'ятник Т. Шевченкові. Монумент був дарунком уряду радянської

України «прогресивним» українцям Канади. Загальна його висота — 4 м. На постаменті викарбовано напис: «Т. Г. Шевченко 1814–1961. Від українського радянського народу українцям Канади. м. Київ, 1950 рік» [47, с. 23]. Авторами його були Макар Вронський та Олексій Олійник. Відомо, що на відкриття пам'ятника прибуло близько 40 тис. людей, а у наступному — 1952 р. (на гроші, що залишилися від зібраних фондів на встановлення монументу) поряд побудували музей поета — перший і єдиний на американському континенті. 29 червня 1952 р. близько десяти тисяч людей прибули на церемонію його святкового відкриття. Як згадує у своєму листі директор Музею Тараса Шевченка у Канаді Людмила Погорелова²: «встановлення першого в західній півкулі пам'ятника і відкриття музею великому Шевченку стало грандіозним проектом, найвеличнішим в історії українських канадців того часу»³.

У ніч із 15 на 16 вересня 1988 р. невідомий злочинець підпалив музей Т. Г. Шевченка. Будівля та всі експонати згоріли. Вдалося врятувати лише бронзову посмертну маску поета. Із усієї країни та з-за її меж приходили листи співчуття, підтримки та заклики відновити музей. Пожертви від кількох до 10 тис. доларів надходили від тисяч українців. Так, було отримано грант в 30 тис. доларів від федеральної програми підтримки музеїв і 300 тис. доларів на його відновлення від Jobs Ontario. Після довгих консультацій Радою директорів було вирішено купити приміщення для музею у Торонто.

8 вересня 1995 р. Музей Тараса Шевченка відкрився у новому приміщенні на 1614 Блур Вест. Він має 5 кімнат. Головною темою постійних експозицій є тяжке життя митця. Спеціальна виставка присвячена десятирічному заслання Т. Шевченка. Інша знайомить відвідувачів із традиційним українським декоративним мистецтвом. На другому поверсі є артистична галерея та шевченківська дослідницька бібліотека, що налічує значну кількість книжок поезії

² У грудні 2013 р. працівниками ЦДАЗУ було встановлено контакт із директором Музею Тараса Шевченка у Торонто (Канада) Людмилою Погореловою, після чого у січні 2014 р. до фондів архіву було надіслано паперові та цифрові копії документів.

³ Лист Погорелової Л. до ЦДАЗУ (вхідна документація ЦДАЗУ, вх. № 334/07–12 від 18 груд. 2013 р.).

та прози, понад 120 видань «Заповіту», численні академічні нариси, коментарі, статті та рецензії. Серед унікальних експонатів музею є посмертна маска Шевченка, пошкоджена голова пам'ятника Кобзареві, що був викрадений і зруйнований у 2006 р., бронзова скульптура сидячого Шевченка роботи славетного українського скульптура Івана Гончара, фундаментальна колекція «Шевченко у філателії», а також низка експонатів першої української імміграції до Канади (1891–1914 рр.), серед яких ручний сільськогосподарський і побутовий інвентар, інструменти шахтарів, документи та паспорти перших переселенців, вишивки та декоративні вироби ручної роботи⁴.

Чимало документів у ЦДАЗУ присвячені побудові пам'ятника митцю у Вашингтоні. Його задум виник і обговорювався на сторінках газети «Свобода» (США) ще у 1956 р. [47, с. 52]. 8 жовтня 1958 р. Українським народним союзом було надіслано до сенатора Джекобса Джевітаса листа з проханням про офіційну допомогу. У відповіді той пообіцяв порушити питання про пам'ятник перед Управлінням штату Колумбія та в Сенатській комісії цього штату, що й було зроблено, а 19 лютого 1959 р. Джевітас виступав із цього питання у Сенаті США. 31 серпня 1960 р. резолюцію про пам'ятник було одностайно ухвалено Сенатом США, а 2 вересня її підписав Президент США Дуайт Ейзенхауер [47, с. 52] і вона набула чинності як публічний закон 86-749. Незабаром, 16 вересня 1960 р. із ініціативи Українського конгресового комітету Америки сформувався Комітет Пам'ятника Шевченкові, до Президії якого увійшли Р. Смаль-Стоцький (голова), Ю. Шевельов і Л. Добрянський (заступники голови) та ін. Членами Комітету могли за Статутом бути тільки центральні організації, які вноситимуть членські внески 100 доларів щорічно [51, с. 28].

Новостворений Комітет проголосив 1961-й рік Шевченківським роком і закликав усі українські громади почати збирання коштів на побудову пам'ятника. Також було вирішено провести конкурс серед українських митців діаспори. За матеріалами газети «Канадійський фармер» від 31 липня 1961 р., що знаходиться у фондах ЦДАЗУ, дізнаємося, що величина пам'ятника повинна була становити не більше як

⁴ Там само.

30 стіп (1 стопа — приблизно 30 см); він мав бути у бронзі на постаменті; кошти на будову не мали перевищувати чверть мільйона доларів; поет мав бути зображений «у своїх молодих роках, до заслання 1847 р. «Найважливіше завдання проектодавців — знайти відповідну ідею пам'ятника, яка б по-мистецькому зобразила національне і вселюдське значення Тараса Шевченка» [20, с. 9].

На конкурс на проект пам'ятника Т. Шевченкові було надіслано 17 проектів. 14 липня 1962 р. члени журі одногосно визнали лише дві нагороди: першу в сумі 1500 дол. за проект, позначений гаслом «Прометей», і другу — в сумі 1000 дол. за проект, позначений гаслом «485». Автором першої став Лев Мол-Молодожанин із Вінніпегу, а другої — Андрій Дараган із Брукліну [51, с. 31]. Пам'ятник Т. Шевченкові А. Дарагана було відкрито 8 липня 1961 р. на площі перед парламентом у Вінніпезі [34, с. 9]. Третя премія не присуджувалася. Проект Л. Молодожанина зображав поета молодим. Шевченко стоїть на постаменті у динамічній позі, немов звертаючись до глядачів із палкими словами. Позад нього передбачалося встановити вертикально кам'яну плиту, а на ній — рельєф, що зображає Прометей, згаданого Т. Г. Шевченком у поемі «Кавказ» [47, с. 53].

Відкриття пам'ятника Тарасу Шевченку у Вашингтоні планувалося як велике свято, й до участі в ньому українці готувалися завчасно. Про це свідчать документи, серед яких Обіжник Центральної Управи Організації Державного Відродження України (далі — ОДВУ) у США за листопад 1963 р. під назвою «Масова організована участь у відкритті пам'ятника Тарасові Г. Шевченкові» [31, арк. 131], а також обіжний лист ОДВУ за травень 1964 р., у якому йдеться про відкриття пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні [31, арк. 161]. За словами референта ОДВУ Ярослава Гайваса, «побудова пам'ятника Шевченкові в Вашингтоні є одним з наших найбільших досягнень у вільному світі. Тому всю енергію треба присвятити гідній нашій участі в цій справі» [31, арк. 132].

27 червня 1964 р. пам'ятник у Вашингтоні було урочисто відкрито. На цю подію з'їхалися гості з Канади, Південної Америки, Європи та навіть Австралії. О 10-й ранку сотисячний похід українців на вшанування Кобзаря України

почався коло пам'ятника Вашингтону та закінчився коло пам'ятника Шевченку. Адміністрація штату Колумбія проголосила 27 червня — день відкриття пам'ятника — «Українським днем» і закликала все населення столиці США святкувати цей день разом із українцями.

Серед скульптурних шедеврів Л. Молодожанінова, слід також відзначити пам'ятник Т. Г. Шевченкові у Буенос-Айресі (Аргентина), відкритий 5 грудня 1971 р. до 110-річчя з дня народження поета. Митець зображений молодим у пристрасному зверненні до людей. Поруч із статуєю — скульптурна група «Гайдамаки» [33, с. 1].

Із метою збереження пам'яті українців та їх нащадків про Тараса Шевченка його постать і творчість широко популяризується за кордоном, про що свідчать численні документи, представлені у фондах ЦДАЗУ. Зокрема: видання пропам'ятних книг [51], випуск марок [40, с. 14] і медалей [19, с. 6] із зображенням поета, його «Кобзаря» та славнозвісного «Заповіту»; написання п'єс на слова Т. Шевченка [59, арк. 1], покладення його текстів на ноти [15, арк. 26]; друк портретів і листівок із зображенням митця [5, арк. 28 зв.; 53, арк. 165; 39, арк. 1]; створення кінофільмів на Шевченківські теми [55, арк. 59–60]. Щоб увічнити пам'ять Кобзаря зарубіжні українці називали також його ім'ям площі, прикладом чого був проект міської ради Франції від 21 грудня 1967 р., де йшлося про те, щоб назвати площу у Парижі ім'ям Тараса Шевченка [32, арк. 17].

Чималу роль українці діаспори відводили проведенню виставок. Одну з них було відкрито з 19 березня по 16 квітня 1961 р. із ініціативи Шевченківського Ювілейного Комітету в столиці штату Міннесоти м. Сент-Полі в одній із кімнат православної церкви Св. Володимира та Ольги. Виставка мала кілька тематичних відділів, які досить повно ілюстрували життєвий шлях і багатогранну творчість Кобзаря, а також твори інших мистців у різних ділянках мистецтва, навіяні творчістю Т. Шевченка [54, с. 58].

Іншу виставку було показано під час 10-го З'їзду Спільки української молоді Америки в Нью-Йорку в кінці 1964 р. в Домі Організацій Визвольного Фронту. На ній було представлено понад 3000 експонатів, які зібрав протягом понад 25 років українець із Закарпаття Василь Харук [57, с. 3].

Як бачимо, документи ЦДАЗУ засвідчують розмаїття форми та видів пошанування Т. Г. Шевченка зарубіжними українцями впродовж ХХ – поч. ХХІ ст., зокрема: відзначення роковин із дня його народження та смерті; написання як наукових досліджень, так і художніх творів; перевидання та переклади його праць іншими мовами; встановлення пам'ятників; відкриття музеїв тощо. Усі це свідчать про глибоку повагу та шану української громади до Тараса Шевченка, який був і залишиться для них талановитим представником українського народу, чия мистецька та поетична спадщина назавжди посіла почесне місце серед зразків світової культури, символом національної боротьби за свободу та волю і, головне, — містком єднання між усіма українцями, незалежно від місця їхнього проживання.

1. «Арка» — журнал літератури, мистецтва і критики, Мюнхен, ч. 1, лип. 1947 р. ; ч. 5, лист. 1947р. — ЦДАЗУ, ф. 15, оп. 1, спр. 57. — арк. 28 зв. — 30.
2. *Бойко Ю.* Творчість Тараса Шевченка на тлі західноєвропейської літератури [Текст] / Ю. Бойко. — Мюнхен, 1956. — 59 с.
3. *Бучинський Д.* Християнсько-філософська думка Т. Г. Шевченка [Текст] / Д. Бучинський. — Мадрид-Лондон, 1962 р. — 256 с.
4. *Бюлетені УРКО ім. св. Андрія в Норт Порті (Флорида, США).* — ЦДАЗУ, ф. 22, оп. 1, спр. 133.
5. «Веселка» — літературний місячник, Каліш, том II : ч. 1–12, січ.-груд. 1923 р. — ЦДАЗУ, ф. 10, оп. 1, спр. 103. — ЦДАЗУ, ф. 15, оп. 1, спр. 66.
6. *В Румунії вшановано Т. Шевченка* [Текст] [Б. а.] // Канадійський фармер. — 21 серпня 1961 р. — с. 3.
7. *Випуски*, замітки із періодичної преси про бібліотекознавство. — ЦДАЗУ, ф. 10, оп. 1, спр. 58.
8. *Гуда Л.* «Шевченкове свято у школі» [Текст] / Л. Гуда // Рідна Школа. — № 129. — травень 2001 р. — с. 28–29.
9. *Данилович Б.* Борець за правду і волю [Текст] / Б. Данилович // Веселка. — березень 1955 р. — с. 2–3.
10. «Дитяча зірка», ч. 3, 1937 р., ч. 4, 1938 р., ч. 5, 1938 р. ; «Нашім дітям», ч. 2, 3, 1940 р., ч. 4, 1941 р. Часописи на правах рукопису УРРГ в Модржанах. — ЦДАЗУ, ф. 12, оп. 1, спр. 65.
11. *Документи* (програми, запрошення, повідомлення та ін.) УСГ, ОУК ім. О. Басараб ін. громадських організацій Канади і Великої Британії про проведення культурно-освітніх заходів, присвячених пам'яті української державності та видатним державним, громадським і культурним діячам України з прим. Селешка М. Д. — ЦДАЗУ, ф. 41, оп. 1, спр. 4.
12. *Доманицький В.* Тарас Шевченко (синтетично-націологічні студії його життя й творчості) [Текст] / В. Доманицький. — Чикаго-Іллінойс, 1961 р. — 116 с.

13. *Донцов Д.* Незримі скрижалі Кобзаря. Містика лицарства запорозького [Текст] / Д. Донцов. – Торонто : Гомін України, 1961 р. – 231 с.
14. *Зайцев П.* Життя Тараса Шевченка [Текст] / П. Зайцев. – Париж–Нью-Йорк–Мюнхен, 1955. – 400 с.
15. *Заремба В.* Лисенко М., Степовий Я. та ін. на слова Олеся О., Рильського М., Шевченка Т. Музичні твори. Тексти, нот. – ЦДАЗУ, ф. 16, оп. 1, спр. 19.
16. *Інформаційні* листки Українського мішаного хору секції Української академічної громади філії НОУС в Празі із запрошенням відвідати їх концерти та її запрошення на відзначення 25-ї річниці бою під Крутами. Номери та запрошення надіслані Зленку П. А. – ЦДАЗУ, ф. 10, оп. 1, спр. 103.
17. *Карпенко–Криниця П.* Тарас Шевченко ; Щербак М. Думи [Текст] / П. Карпенко–Криниця, М. Щербак // Крила. – 1951 р. – Ч. 1. – с. 5.
18. «*Книголюб*» — видання Українського товариства прихильників книги, Прага, том I : кн. 1–4, 1927 р. – ЦДАЗУ, ф. 15, оп. 1, спр. 149.
19. *Комунікат* у справі пропам'ятної медалі Т. Шевченка [Текст] / [Б. а.] // Укр. слово. – 1965. – 3 січ. – с. 6.
20. *Конкурс* на проект пам'ятника Т. Шевченкові в Вашингтоні [Текст] / [Б. а.] // Канадійський фермер. – 1961. – 31 лип. – с. 9
21. *Лесич В.* Смерть Шевченка [Текст] / В. Лесич // Крилаті. – 1964, квіт. – с. 5.
22. *Лист* Вирового Є. С. до Захарченка М. І. у справі видання «Кобзаря» Т. Шевченка. – ЦДАЗУ, ф. 8, оп. 1, спр. 42.
23. *Луців В.* Педагогічна праця Тараса Шевченка [Текст] / В. Луців. – Торонто–Онтаріо, 1959. – 47 с.
24. *Маморський М.* Шлях до слави [Текст] / М. Маморський // Веселка. – 1956 берез. – С. 4–5.
25. *Матеріали* (промови, доповіді, робочі матеріали, плани заходів) до свят, ювілейних і літературних вечорів, пам'ятних дат та ін. в УРКО ім. св. Андрія в Норт Порті (Флорида, США). – ЦДАЗУ, ф. 22, оп. 1, спр. 3.
26. *М. с.* Діти Торонта Т. Шевченкові [Текст] / М. с. // Укр. слово. – Р. XXXIII. – Ч. 1. 221. – 1965. – 4 квіт. – с. 4.
27. *Назар* Стодолја [Текст] / Тарас Григорович Шевченко. – Скопје, 2006. – 120 с.
28. «*Національна думка*» — орган групи укр. нац. молоді, Прага, том I : ч. 1–8, квіт.-лист. 1924 р. ; ч. 1–3, січ.-бер. 1925 р. ; ч. 5, лист.-груд. 1925 р. ; ч. 1, бер. 1926 р. – ЦДАЗУ, ф. 15, оп. 1, спр. 157, арк. 118–123.
29. «*Наша зоря*» — літературно-військовий тижневик, Ланцут, ч. 5, бер. 1921 р. ; Ланцут, Стрільково, ч. 7–20, квіт.-груд. 1921 р. ; ч. 21–22, 1922 р. ; ч. 25–28, черв.-жовт. 1922 р. ; ч. 29–30, січ. 1923 р. – ЦДАЗУ, ф. 15, оп. 1, спр. 71.
30. *Наш Шевченко.* Збірник-Альманах у сторіччя смерти Поета 1861–1961 [Текст]. – Джерсі Сіті-Нью-Йорк: «Свобода», 1961 – 256 с.
31. *Обіжні* листки ОДВУ. 1953–1955, 1957, 1958, 1962–1967, 1971, 1972, 1974, 1977, 1980, 1985, 1986, 1997 рр. – ЦДАЗУ, ф. 39, оп. 1, спр. 16.

32. *Онацький Є.* Портрети в профіль (1965, ст. 273–283, розд. «Шевченко — багатогранний національний геній»), «Про присвоєння імені Т. Шевченка площі в Парижі» (з видання «ANNÉE» № 25, 1968) з короткою приміткою М. Секретаря. — ЦДАЗУ, ф. 4, оп. 1, спр. 18.
33. *Пам'ятник* Тарасові Шевченкові в Буенос-Айресі (Аргентині) [Текст] / [Б. а.] // ОВИД, січень-березень 1972 р. — с. 1.
34. *Пам'ятник* Т. Шевченкові на площі манітобської легіслятури в Вінніпегу [Текст] / [Б. а.] // Канадійський фармер. — 1963. — 11 бер. — Р. LXI. — Ч. 10. — С. 9.
35. *Перший «Кобзар»* Тараса Шевченка 1840 р. [Текст] / Т. Г. Шевченко. — Оттава, 1961. — 115 с.
36. «Пластове життя», ч. 1, 1930 р. ; «Наше слово», ч. 1, 2, 1930 р., ч. 3, 1 січ. 1931 р., ч. 4, 22 бер. 1931 р. ; «Дитяча Зірка» ч. 1, 2, 1937 р. ; «Золоті Ворота», ч. 1, 1937 р. — ЦДАЗУ, ф. 12, оп. 1, спр. 61.
37. *Пласт* Шевченкові [Текст] / [Б. а.] // Молоде Життя. — 1952. — Ч. 2–3 (105–106), лют.-бер. — С. 1.
38. *Подал Й.* Ivan Podkova, Narodni dume o namorni vyprave Serpjahy protivtatarum / ok. 1577/, Nahrobni pisen Serpjahovi. Переклад поеми Т. Шевченка, народної думи та пісні з української мови. — ЦДАЗУ, ф. 8, оп. 1, спр. 69.
39. *Поштова* картка на ім'я Артимович М. за підписом «Ольга». — ЦДАЗУ, ф. 6, оп. 1, спр. 27.
40. *Поштові* значки, видані у 1961 р. Українським музеєм у Клівленді, США [Текст] / [Б. а.] // Крилаті. — 1964 лют. — с. 14.
41. *Прийма В.* Святкування у південній Франції // Українське слово. — 1965. — 18–25. — С. 8.
42. *Програма* викладів Українського Вільного університету, де викладав проф. Артимович А. Прага. — ЦДАЗУ, ф. 6, оп. 1, спр. 11.
43. «Розсвіт» — часопис полонених українців, Раштат, ч. 15–16, квітень 1916 р. — ЦДАЗУ, ф. 15, оп. 1, спр. 62.
44. *Рудницький Я.* Найближчі завдання шевченкознавства [Текст] / Я. Рудницький. — Вінніпег, 1958. — 32 с.
45. *Рудницький Я.* Шевченкіяна на Заході. Перше видання Шевченка на Заході за нагоди сторіччя 1859–1959 [Текст] / Я. Рудницький. — Вінніпег, 1959. — 80 с.
46. «Самостійна думка» — літературно-науковий і суспільно-політичний місячник, Чернівці, том I : кн. 4–6, квіт.-черв. 1934 р. — ЦДАЗУ, ф. 15, оп. 1, спр. 43, арк. 31–41 зв.
47. *Семенюк М.* Скульптурна шевченкіана [Текст] / М. Семенюк. — Кн. 1. — К. : Темпора, 2007. — 68 с.
48. *Славутич Яр.* Велич Шевченка [Текст] / Яр Славутич. — Вінніпег, 1961. — 30 с.
49. *Смаль-Стоцький С. Т.* Шевченко. Інтерпретації [Текст] / С. Смаль-Стоцький. — Нью-Йорк–Париж–Торонто, 1965. — 240 с.
50. *Тарас Шевченко* — Повне видання творів I–XIV томів. Видавництво Миколи Денисюка, Чікаго, 1959–1963 // ОВИД, ч. 4 (143), 1967 р.
51. *Тарас Шевченко.* Memorial book. Пропам'ятна книга. — Вашингтон, 1964. — 128 с.

52. «Тризуб» — тижневик політики, культури, громадського життя та мистецтва, Париж, т. V : ч. 1–14, січ.-квіт. 1927 р. — ЦДАЗУ, ф. 15, оп. 1, спр. 119.
53. «Тризуб» — тижневик політики, культури, громадського життя та мистецтва, Париж, т. XIV : ч. 34, верес. 1930 р. ; ч. 1–15, січ.-квіт. 1931 р. — ЦДАЗУ, ф. 15, оп. 1, спр. 128
54. *Филипович О.* Шевченківська виставка в столиці Міннесоти [Текст] / *О. Филипович // Соловей О.* Шевченківські доповіді. — К. : Задруга, 2000.— 60 с. — с. 58–59.
55. *Черінь Г.* «Браво, професоре!», «Велич Миколи Лисенка», «Виривати бур'ян поки зростеться» та ін. Статті суспільно-політичної тематики. — ЦДАЗУ, ф. 22, оп. 2, спр. 14.
56. *Чорномаз В.* Шевченківські свята на Далекому Сході [Текст] / *В. Чорномаз.* — Хабаровськ-Владивосток : Екумена, 2009.— 96 с.
57. *Шевченківська* виставка під час 10-го З'їзду СУМ Америки в Нью Йорку [Текст] / [Б. а.] // Крилаті. — 1965 берез. — с. 3.
58. *Шевченко Т. Г.* Заповіт [Текст] / *Т. Г. Шевченко // Веселка.* — 1955. — Ч. 3 (7), берез. — С. 1.
59. *Шевченко Т.* Реве та стогне Дніпр широкий. Інценіровка для художнього читання. Вид-во ЦК КСУТ, Пряшів. Чехословаччина. — ЦДАЗУ, ф. 16, оп. 1, спр. 4, арк. 1
60. *Bard of Ukraine: An Introduction to the Life and Works of Taras Shevchenko [Text].* — Toronto, 1951. — 64 с.
61. *Ševčenka T.* Kobzarius [Text] / *T. Ševčenka.* — Vilnius : Leidkla «VAGA», 1993. — 154 с.

Вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка українцями діаспори (за документами ЦДАЗУ).

Петриченко К. В., провідний науковий співробітник відділу використання інформації документів Центрального державного архіву зарубіжної україніки (Київ).

Українська біографістика = *Biographistica ukrainica.* — К., 2014. — Вип. 11. — с. 296–313.

Стаття присвячена вшануванню життя та творчості Т. Г. Шевченка українською діаспорою. Основою її стали українські друковані видання за кордоном, які є складовою частиною фондів Центрального державного архіву зарубіжної україніки (ЦДАЗУ): періодика, буклети, статті, оголошення, програми, вірші, книги, а також ілюстративний матеріал тощо. Представлені документи відображають різноманітні види заходів популяризації постаті митця, до яких вдавалася українська громада світу. Серед них: свята-концерти, виставки, урочисті вечори, видання творів Т. Г. Шевченка, перевидання «Кобзаря» за кордоном, видання книг про діяльність поета та його творчість, переклади іншими мовами, відкриття музеїв та пам'ятників, проекти назв площ і вулиць іменем Т. Шевченка тощо.

Ключові слова: Тарас Шевченко, українська діаспора, документи Центрального державного архіву зарубіжної україніки, періодичні видання.

Commemoration of Taras Shevchenko's memory by Ukrainian Diaspora (based on documents of CSAFU).

Petrychenko K., leading researcher of the department of documentary information of Central state archives of foreign archival ukrainica (Kyiv).

Українська біографістика = *Biographistica ukrainica*. – К., 2014. – Vol. 11. – P. 296–313.

The article is devoted to commemoration of Taras Shevchenko's memory by Ukrainian Diaspora. It is based on foreign Ukrainian publications which are preserved in the Central State Archive of Foreign Ukrainica (CSAFU). They are periodicals, pamphlets, articles, announcements, programs, poems, books, and illustrations etc. The presented documents reflect the different types of the artist's popularization by the Ukrainian community all over the world. Among them we can mention the holidays-concerts, exhibitions, gala evenings, editions of Shevchenko's works, «Kobzar» re-editions abroad, published books about the poet's activities and works, translations of the master's works into foreign languages, establishment of museums and erection of monuments, projects of squares and streets named after Taras Shevchenko and etc.

Key words: Taras Shevchenko, Ukrainian Diaspora, the documents of the Central State Archives of Foreign Ukrainica, periodicals.

Чествование памяти Т. Г. Шевченко украинской диаспорой (по документам ЦГАЗУ).

Петриченко К. В., ведущий научный сотрудник отдела использования информации документов Центрального государственного архива зарубежной украиники (Киев).

Українська біографістика = *Biographistica ukrainica*. – К., 2014. – Вып. 11. – с. 296–313.

Статья посвящена чествованию памяти Т. Г. Шевченко украинской диаспорой. Основой ее стали украинские печатные издания за рубежом, являющиеся составной частью фондов Центрального государственного архива зарубежной украиники (ЦГАЗУ): периодика, буклеты, статьи, объявления, программы, стихи, книги, а также иллюстративный материал и т. д. Представленные документы отражают различные мероприятия, связанные с популяризацией его жизни и творчества, а именно: праздники-концерты, выставки, торжественные вечера, издание произведений Т. Г. Шевченко, переиздание «Кобзаря» за рубежом, издание книг о деятельности поэта и его творчестве, переводы на другие языки, открытие музеев и памятников, проекты названий площадей и улиц именем Т. Шевченко и др.

Ключевые слова: Тарас Шевченко, украинская диаспора, документы Центрального государственного архива зарубежной украиники, периодические издания.